

Chudziakowa, J.
1974 *Kultura łużycka na terenie międzyrzecza Wisły, Drwęcy i Osy*, Warszawa-Poznań.

Dąbrowski, J.
1997 *Epoka brązu w północno-wschodniej Polsce*, Białystok.

Kostrzewski, J.
1958 *Pradzieje Pomorza*, Poznań.
1964 *Skarby i luźne znaleziska metalowe od eneolitu do wczesnego okresu żelaza z górnego i środkowego dorzecza Wisły i górnego dorzecza Warty*, PArch. XV (1962), s. 5–133.

Mapa

1912 *Novâ Topografičeskaâ Karta Zapadnij Rossii*, 1:84000, XXII-9, Moskwa [*Новая Топографическая Карта Западной России*, Москва].
1913 *Военно-Топографическаâ Karta Evropejskoj Rossii g. varšavskoj, pločkoj, lomžinskoj i sędlečkoj*, 1:126000, XVII-A, Moskwa [*Военно-Топографическая Карта Европейской России г. варшавской, площадью, ломжинской и сędлецкой*, Москва].

Orlińska, G.

2001 *Siekierka brązowa z okolic Zegrza w woj. mazowieckim*, WA LIV (1995–1998), s. 165–167.

Podgórski, J. T.

1992 *Fazy cmentarzysk kultury łużyckiej i pomorskiej na Pomorzu Wschodnim*, [w:] S. Czopek (red.), *Ziemia polskie we wczesnej epoce żelaza i ich powiązania z innymi terenami*, Rzeszów, s. 199–213.

Słownik

1895 *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, tom XIV, Warszawa.

Szczepański, J.

2005 *Z dziejów rosyjskiego 4. batalionu kolejowego (1877–1915)*, Pruszków.

A BRONZE BRACELET FROM JADWISIN, DISTR. LEGIONOWO

SUMMARY

The bronze bracelet from a stray find made in 2006 in the arable fields on the northern bank of the lower Narew R. at Jadwisin (Fig. 1) was discovered within an area recorded as site 3 (AZP 52-66/113) dated to the Roman Period but is not associated chronologically with this site.

The penannular bracelet, of a chunky and broad band of sheet bronze, plano-convex in section, has on its outer face an ornament of groups of crosswise grooves alternating with broad panels filled with lengthwise grooves. In these panels some swellings formed between the grooves, mostly at the edges and near to the middle of the bracelet band, are covered with oblique or cross-wise incisions. The bracelet's outer diameter is 6.7×8.8 cm, inner diameter – 5.7×7.8 cm, distance between bracelet terminals – 3.1 cm, maximum width of the bracelet body – 3.05 cm, thickness – 0.5 cm, weight 162.7 g (Fig. 2).

The ornamentation of this form of bracelets, known primarily from hoards type Karbowizna, is somewhat different: the panels with crosswise and lengthwise grooves either are approximately of the same width or the groups of crosswise grooves are wider than the groups of lengthwise grooves (cf. W. Blajer 1999, p. 123–124, pl. 19:4.6.7, 47:9, 53:15.16, 115:7, 183:1.2). A special design is executed on a bracelet from Kutno-Raszew, distr. Kutno, where panels covered with lengthwise grooves have a similar width and, between them, alternately, are narrow and broad groups of crosswise grooves (W. Blajer 1999, pl. 71:7). Broad panels with lengthwise grooves, also separated by alternately narrow and broad groups of crosswise grooves, appear on a bracelet from barrow no. 3 at Warzenko, distr. Kartuzy (J. Kostrzewski 1958, p. 33–34, 336, fig. 14:4; J. T. Podgórski 1992, fig. 1:1). Fine incisions on swellings between lengthwise grooves, but only at mid-width of the bracelet band, were made on one of the bracelets from Karbowizna, distr. Rypin, a find, similarly as the bracelet from Jadwisin, from the east bank of the Vistula. On this specimen the panels covered with lengthwise grooves are quite broad. Two other bracelets from Karbowizna have diagonally incised edges (W. Blajer 1999, pl. 53:15–17).

Bracelets of a wide band of sheet metal decorated with lengthwise and crosswise grooves are noted during HaA₁–HaA₂ (W. Blajer 1999 p. 69), which corresponds to the younger segment of BA III and older segment of BA IV. The hoards from Karbowizna and Kutno-Raszew and the assemblage from Warzenko are dated to BA III (W. Blajer 1984, p. 27, 51; J. T. Podgórski 1992, p. 199, 201, fig. 1). By the details of its ornament the find from Jadwisin recalls specimens from these chronologically earlier finds.

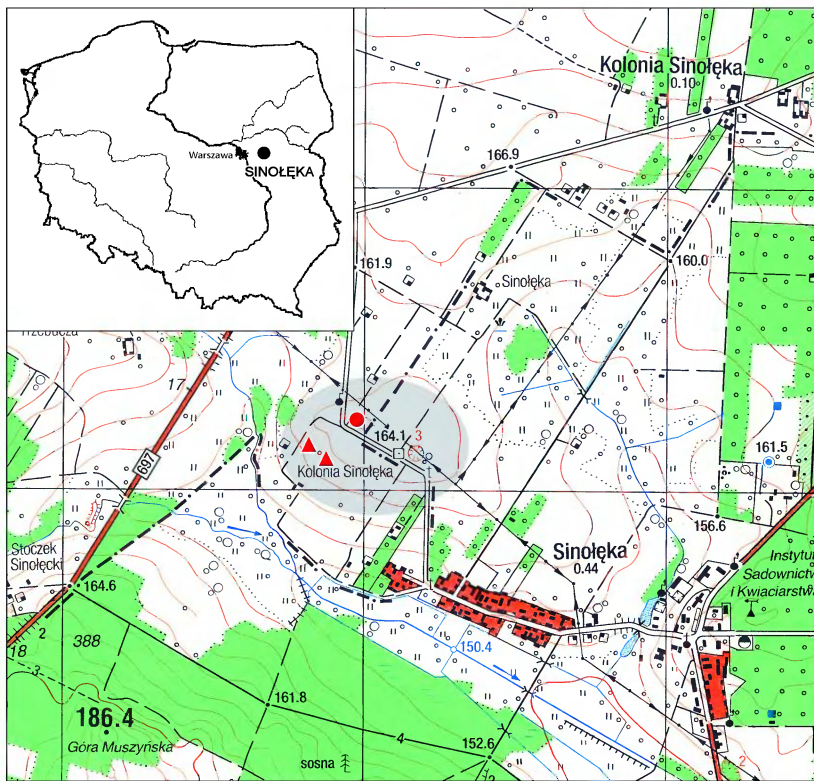
tlum. A. Kinecka

Anna Drzewicz

GRÓB KLOSZOWY Z SINOŁĘKI, POW. MIŃSKI

W sierpniu 2008 r. Katarzyna Dejrowska z Muzeum Starożytnego Hutnictwa Mazowieckiego im. S. Woydy w Pruszkowie, natrafiła w miejscowości Kolonia Sinołęka, pow. węgrowski, na grób ciałopalny, odsłonięty i częściowo zniszczony w wyniku wybierania żwiru z „dzikiej” żwirowni. O odkryciu poinformowała pracowników Działu Epoki Brązu i Wczesnej Epoki Żelaza Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (dalej PMA), w którego zbiorach przechowywane są materiały z cmentarzyska kultury pomorskiej i kultury grobów kloszowych w Sinołęce (nr inw. PMA/III/1578), pochodzące z kolekcji dawnego Zakładu Archeologii Przedhistorycznej Uniwersytetu Warszawskiego¹. Zostały one pozyskane w 1929 r. przez Jadwigę Antoniewiczową, wizytującą to stanowisko na skutek powiadomienia o wydobyciu w trakcie orki dwóch grobów: kloszowego w obstawie kamiennej oraz skrzynkowego, zawierającego parę dobrze zachowanych popielnic. W jednej z nich znaleziono między innymi trzy przedmioty o zupełnie unikatowym

¹ W kwietniu i maju 1941 r. zbiory Zakładu Archeologii Przedhistorycznej Uniwersytetu Warszawskiego zostały z nakazu niemieckich władz okupacyjnych przewiezione z Pałacu Staszica do gmachu Muzeum Narodowego, a następnie połączone z przechowywanymi tam od września 1940 r. zabytkami z PMA (Z. Rajewski 1968, s. 262).

Ryc. 1. Sinoleka, pow. Mińsk Mazowiecki, stan. 1. Przymierzalny zasięg stanowiska i lokalizacja grobów odkrytych w roku 1929 (▲) oraz grobu klozowego z roku 2008 (●)

Fig. 1. Sinoleka 1, distr. Mińsk Mazowiecki. Reconstructed extent of the site and position of graves discovered in 1929 (▲) and the cloche grave from 2008 (●)

Ryc. 2. Sinoleka, pow. Mińsk Mazowiecki, stan. 1. Południowa ściana żwirowni z zaznaczoną lokalizacją grobu klozowego. Fot. A. Drzewicz

Fig. 2. Sinoleka 1, distr. Mińsk Mazowiecki. S face of the gravel pit showing the location of the cloche grave. Photo A. Drzewicz

charakterze: szpilę z poroża o pieczętkowatej główce zaopatrzonej w dwa dookólne nacięcia, fragmenty szpili kościanej z główką zdobioną wrębami oraz ze zgrubiałą, przekłutą szyjką, a także brązową zapinkę krzyżową, datowaną na schyłek okresu halszackiego D. Fibule o podobnym kształcie i konstrukcji,

zniszczony. Powierzchnia zewnętrzna jasnobrązowa w ceglaste i popielate plamy, na szyjce dobrze wygładzona, na brzuścu słabo schropowawca przez obmazanie masą ceramiczną z nieliczną domieszką średnioziarnistego tłuczni kamienneo; poniżej załomu widoczne są równomierne, pionowe ciągi

nie należące do ozdób ściśle związanych z metalurgią kultury pomorskiej, określone zostały jako typ Sinoleka (J. Antoniewiczowa 1938; M. Gedl 1993; 2004, s. 133–134, tabl. 66:426).

Na podstawie badań terenowych, podjętych przez pracowników PMA za zgodą Mazowieckiego Wojewódzkiego Urzędu Konserwatora Zabytków (Delegatura w Siedlcach), analizy archiwaliów oraz informacji okolicznych mieszkańców ustalono, że nowoodkryty grób ciałopalny znajduje się w obrębie tego samego cmentarzyska, które ponad 80 lat wcześniej badała Jadwiga Antoniewiczowa. Nekropola ta, w dotychczasowej literaturze archeologicznej znana jako „Sinoleka, stan. 1”, położona jest na wierzchołku oraz południowo-zachodnim stoku piaszczystego wzniesienia, u którego stóp płynie rzeka Gawroniec (Ryc. 1). Znajduje się ona na gruntach dwóch wsi: Sinoleka, gm. Kałuszyn, pow. miński, i Kolonia Sinoleka, gm. Grębków, pow. węgrowski (AZP 57–75/1). W północno-zachodniej części omawianego stanowiska, na polu leżącym w Kolonii Sinoleka, stwierdzono obecność niewielkiej żwirowni o wymiarach około 17×10 m. W jej południowej ścianie widoczny był częściowo zniszczony grób ciałopalny (Ryc. 2).

Grób ten posadowiony był na głębokości około 60 cm poniżej obecnej powierzchni ziemi, w żwirku z naturalnymi wkładkami gliny (Ryc. 3). Zawierał popielnicę wypełnioną przepalonymi kośćmi, wewnątrz której znajdowała się misa, ustawiona otworem ku górze. Całość przykrywał kloz, w chwili odkrycia zachowany jedynie w około połowie. W bezpośrednim otoczeniu grobu zarejestrowano kilka nieregularnie rozmieszczonych kamieni. Śladów jamy grobowej nie dostrzeżono. W trakcie analizy antropologicznej spośród kości wysegregowane zostały pozostałości kilku drobnych, zniszczonych wyrobów z brązu i żelaza.

Decyzją Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wszystkie wydobyte w trakcie badań materiały przekazano do PMA.

INWENTARZ GROBU:

1. Kloz – naczynie z baniastym brzuścem o wysoko osadzonym załomie oraz wyodrębnionej szyjce, podkreślonej częściowo zachowaną, karbowaną listwą plastyczną; wylew

Ryc. 3. Sinołęka, pow. Mińsk Mazowiecki, stan. 1: a – profil grobu kloszowego, b – popielnica w trakcie eksploracji. Fot. A. Drzewicz
 Fig. 3. Sinołęka 1, distr. Mińsk Mazowiecki: a – cross-section of the cloche grave, b – the urn during exploration. Photo A. Drzewicz

palcowe. Powierzchnia wewnętrzna jasnoszara, gładka. Wys. zachowana 42 cm, średn. brzuśca ok. 45–50 cm, dna 15 cm (Ryc. 4a).

2. Popielnica – garnek z baniastym brzuścem o załomie umieszczonym w połowie wysokości naczynia oraz wysoką, wydzieloną szyjką, podkreśloną listwą wygniataną od dołu. Dno nieco wklęsłe. Powierzchnia zewnętrzna ceglastrobrunatna, na szyjce starannie wygładzona, na brzuścu schropowacona przez dokładne poziome obmywanie masą ceramiczną z obfitą domieszką średnio- i gruboziarnistego tłuczni kamiennego. Powierzchnia wewnętrzna brunatnoszara, gładka. Wys. 29–30 cm, średn. wylewu 20,5–21,5 cm, brzuśca ok. 30 cm, dna 12 cm (Ryc. 4b).

3. Misa – półkuliste naczynie o pogrubionej i lekko rozchyłonej krawędzi, bez wydzielonej szyjki. Dno nieco wypukłe. Powierzchnie wygładzone, zewnętrzna jasnobrązowa z rozległymi szarymi i rudymi przebarwieniami, wewnętrzna – czarna. Wys. 8,5–9,9 cm, średn. wylewu 20,5–21 cm, dna 7,5 cm (Ryc. 4c).

4. Dwa stopione ze sobą ułamki drucików (kółek?) brązowych o przekroju okrągłym (jeden złamany). Dł. 2,1 cm oraz 1,4 cm i 0,9 cm (części złamane), średn. drucików 0,2 cm (Ryc. 4d).

5. Bryłka (Ryc. 4e) oraz niewielki okruch stopionego brązu.

6. Fragment skorodowanego pręta żelaznego z przywartą kulką żelaza. Dł. pręta 4 cm, szer. 0,45 cm, grub. 0,3 cm (Ryc. 4f).

7. Fragment skorodowanego przedmiotu żelaznego. Dł. 2,3 cm, średn. 0,6 cm (Ryc. 4g).

8. 2,07 kg przepalonych kości ludzkich, należących do dwóch osób: mężczyzny (?) w wieku *adultus/maturus* oraz kobiety w wieku *adultus* (20–30 lat), której szczątki nosiły ślady anemii².

Naczynia odkryte w grobie z Sinołęki zostały pod względem formy zakwalifikowane – według typologii T. Węgrzynowicz – do trzech kategorii, powszechnie występujących na cmentarzyskach ludności kultury grobów kloszowych na terenie Mazowsza: klosz i popielnica to garnki typu V, odpowiednio odmiany c i b, a misa reprezentuje typ II, odmianę d (T. Węgrzynowicz 1988, s. 4–10).

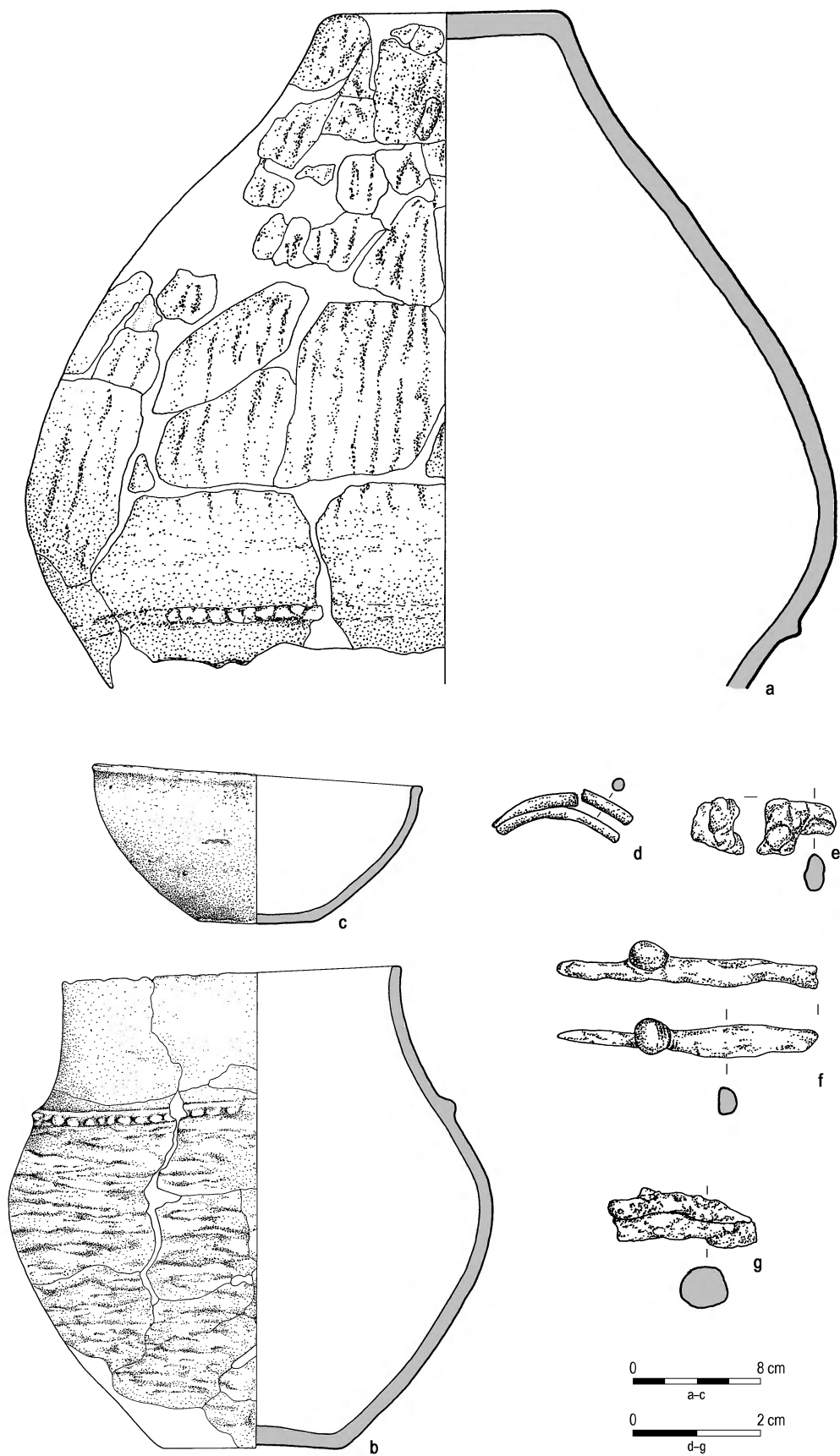
² Analizę antropologiczną wykonał dr Łukasz M. Stanaszek z Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie.

Technologia ich wykonania także wydaje się typowa dla tej kultury. Na wyróżnienie zasługuje jedynie bardzo staranny sposób schropowacenia brzuśców klosza i popielnicy, mogący pełnić – obok listew plastycznych – funkcję dodatkowego elementu dekoracyjnego.

Znaczny stopień uszkodzenia obiektu nie pozwala na jednoznaczne ustalenie składu jego pierwotnego inwentarza ceramicznego. Nie wydaje się jednak, aby poza „klasycznym” dla wspomnianej kultury zestawem (klosz, popielnica, misa), pochówek został wyposażony w jakiegokolwiek przystawki. Odstępstwem od najczęściej stosowanego zwyczaju nakrywania popielnicy misą odwróconą do góry dnem było umieszczenie jej we wnętrzu naczynia otworem ku górze. Ten szczególnie rytuału grzebalnego, choć rzadszy, został już kilkakrotnie odnotowany na mazowieckich cmentarzyskach „kloszowych”, np. w Starej Wsi, pow. miński (groby 1, 8, 14 i 14a; J. Jankowski 1951, s. 136, 139, 140), Radwankowie-Kosumcach, pow. otwocki (groby 13, 20, 21 i 24; A. J. Tomaszewski 1983, s. 184, 186–189), Warszawie-Zerzniu (groby 7, 8, II/11, III/14 i X/15; M. Andrzejowska, T. Węgrzynowicz 1995, s. 65, 67–69, 84), czy Wieliszewie, pow. legionowski (obiekty 18, 35, 36 i 39; T. Węgrzynowicz 2006, s. 226, 236, 238).

Cmentarzysko w Sinołęce zaliczane jest do grupy „kloszowo-pomorskich” nekropoli o mieszanym obrządku grzebalnym, na których współwystępowały groby kloszowe oraz charakterystyczne dla kultury pomorskiej obiekty skrzynkowe (M. Andrzejowska 2005). Podobnego typu stanowiska odkryto także w pobliskich Stawiskach, pow. węgrowski (T. Łuniewski 1882), oraz cytowanej wcześniej Starej Wsi, oddalonej od Sinołęki o około 25 km.

Trudno obecnie jednoznacznie określić pierwotne rozmiary oraz stan zachowania nekropoli. Groby ciałopalne były tu wielokrotnie znajdowane już od przełomu XIX i XX w. (J. Antoniewiczowa 1938, s. 315). Dotychczas udało się jednak zdokumentować tylko trzy obiekty, położone w dość znacznej odległości od siebie: opisany grób kloszowy znajdował się na szczycie wzniesienia, na którym zlokalizowano stanowisko, a groby odkryte w 1929 r. – na jego południowo-zachodnim stoku (Ryc. 1). Ocena maksymalnego zasięgu cmentarzyska

Ryc. 4. Sinołęka, stan. 1. Inwentarz grobu: ceramika (a-c), zabytki brązowe (d, e), zabytki żelazne (f, g). Rys. G. Nowakowska
 Fig. 4. Sinołęka 1, distr. Mińsk Mazowiecki. The grave inventory: pottery (a-c), bronze (d, e), iron (f, g). Drawn by G. Nowakowska

jest więc wyłącznie hipotetyczna, przeprowadzona na podstawie analizy ukształtowania terenu oraz rozrzutu ułamków ceramiki znalezionych na dostępnej powierzchni pól.

Z wiadomości uzyskanych od mieszkańców Kolonii Sinołęka można wysnuć przypuszczenie, że nekropola jest już w znacznym stopniu zniszczona. W czasie II wojny światowej przez jej obszar przechodziły okopy wojskowe, a do dodatkowych dewastacji doszło w wyniku budowy biegnącej przez stanowisko szerokiej drogi bitej oraz funkcjonowania w jego obrębie, w różnym czasie, kilku zwirowni. Według informacji właścicieli pola, na którym znaleziono omawiany tu grób, w połowie XX w. na cmentarzysku przeprowadzono krótkie wykopaliska, jednak nie odkryto wówczas żadnych obiektów. Negatywny wynik tych badań, niestety nie potwierdzonych w żadnych dokumentach archiwalnych, również mógłby świadczyć o dość poważnym zniszczeniu nekropoli. Niewykluczone jednak, że zachowały się nadal groby usytuowane w mniej intensywnie eksploatowanych częściach potencjalnego terenu stanowiska.

Mgr Anna Drzewicz
Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie
ul. Długa 52 «Arsenal»
PL 00-241 Warszawa
braz@pma.pl

LITERATURA

Andrzejowska, M.

2005 *Nekropola w Dziecinowie, pow. otwocki na tle problematyki cmentarzysk pomorsko-kloszowych na Mazowszu*, [w:] M. Fudziński, H. Paner (red.), *Aktualne problemy kultury pomorskiej*, Gdańsk, s. 125–143.

Andrzejowska, M., Węgrzynowicz, T.

1995 *Osadnictwo z epoki brązu i cmentarzysko kultury grobów kloszowych w Warszawie-Zerzniu*, WA LIII/1 (1993–1994), s. 57–111.

Antoniewiczowa, J.

1938 *Znaleziska z Sinołęki w powiecie węgrowskim*, „Światowit” XVII (1937/36), s. 313–332.

Gedl, M.

1993 *Zapinki krzyżowe w kulturze pomorskiej*, [w:] *Miscellanea archaeologica Thaddaeo Malinowski dedicata quae Franciscus Rożnowski redigendum curavit*, Słupsk-Poznań, s. 153–165.

2004 *Fibeln in Polen*, Prähistorische Bronzefunde XIV/10, Stuttgart.

Janowski, J.

1956 *Wyniki badań na cmentarzysku grobów kloszowych i skrzynekowych we wsi Stara Wieś pow. Mińsk Mazowiecki*, MS I, s. 135–146.

Łuniewski, T.

1882 *Żalnik w Stawiskach*, WA IV (1882), s. 133–134.

Rajewski, Z.

1968 *Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie 1923–1968*, WA XXXIII/3–4 (1968), s. 255–294.

Tomaszewski, A. J.

1983 *Cmentarzysko kultury grobów kloszowych na stanowisku „Kosumce” w Radwankowie, woj. siedleckie*, WA XLV/2 (1980), s. 179–209.

Węgrzynowicz, T.

1988 *Uwagi o kulturze grobów kloszowych na Mazowszu i Podlasiu w świetle próby klasyfikacji ceramiki*, WA XLIX/1 (1984/1988), s. 3–16.

2006 *Cmentarzysko kultury grobów kloszowych w Wieliszewie, pow. legionowski*, WA LVIII (2006), s. 215–264.

A CLOCHE GRAVE FROM SINOŁĘKA, DISTR. MIŃSK MAZOWIECKI

SUMMARY

In August 2008 the staff of the State Archaeological Museum in Warsaw (subsequently, PMA) received a report on the discovery, at the village of Kolonia Sinołęka, distr. Węgrów, of a cremation grave, unearthed and partly destroyed during illegal gravel extraction. The grave lay on the site of a cemetery of Pomeranian Culture and Cloche Grave Culture, inspected in 1929 by J. Antoniewiczowa in response to a report on two ploughed up burials: a cloche grave within a stone setting, and a stone cist grave containing two urns. One of these held a unique cross-shaped fibula, type Sinołęka, dated to Hallstatt D (J. Antoniewiczowa 1938; M. Gedl 1993; 2004, p. 133–134, pl. 66:426).

The site, published as *Sinołęka, site 1*, occupies the summit and the south-western slope of a sandy elevation, with the small stream Gawroniec at its foot (Fig. 1), between the villages of Sinołęka, distr. Mińsk Mazowiecki, and Kolonia Sinołęka, distr. Węgrów. During an investigation made by the PMA staff, the remains of the grave were excavated from the side of the gravel extraction pit worked on the site of the cemetery (Fig. 2).

The grave rested at the depth of c. 60 cm below the present-day ground surface, within a fine gravel deposit containing natural intrusions of clay (Fig. 3). It contained a cinerary urn filled with cremated bones and a bowl placed over them in an upright position. The whole was covered with a large inverted clay vessel (cloche). Interspersed with the bones were the remains of damaged bronze and iron objects (Fig. 4). No traces of the grave pit were identified.

Osteological analysis identified the urned remains as an *adultus/maturus* male (?) and an *adultus* (20–30 years' old) female whose bones bore traces of anaemia.

Apparently, next to the set of vessels “traditional” for Cloche Grave Culture (cloche, urn, bowl), the burial had not been provided with accessory vessels. In a departure from the most typical placement of the bowl lid – in an inverted position – the bowl had been placed upright inside the vessel. This feature of the burial rite, while rare, has been recorded in “cloche” cemeteries in Mazowsze. The vessels discovered in the grave are quite typical for the Cloche Grave Culture both in their form and technology of execution.

tłum. A. Kinecka